

לאברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית כ"ב)
זה יוסף שהיה אב בחכמה (י"ב)

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ"ל

פרשת וירא תשפ"ו • שנה ה' - גליון רמ"ח • מכון "אוהבי תורה" להוצאת ספרי רבינו זי"ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

אוצרות יוסף

חידושי יורה דעה קונטרס ב

ויקח את המאכלת לשחט את בנו (כ"ו).

שחיטה בציפורן של בהמה

בפתחי תשובה (יו"ד סימן ו ס"ק א) הביא משו"ת **רבי עקיבא איגר ז"ל** (קמא סימן נא ד"ה עומד), דדן לחלק בעניין פסול צפורן לשחיטה משום מחובר (ראה חולין יח; שלחן ערוך שם סעיף ב), דיהיה חילוק בין צפורן אדם לבהמה, דאדם חשוב קרקע (ראה ש"ך ח"מ סימן צה ס"ק יח), וחשוב הצפורן שלו מחובר, מה שאין כן בשל בהמה. וכן דן (ד"ה וקשייתו) לחלק באדם גופיה בין צפורן עבד לצפורן בן חורין מפאת זה"ל, עיין שם פ.

ואין הדברים נראים לענ"ד, דאף דעבד נחשב קרקע לכמה דברים (ראה ש"ך שם), זה רק עניין תורני, אבל בטבע הוא שוה לבן חורין, ואי אפשר שיוחשב צפורן שלו מחובר לקרקע יותר מצפורן בן חורין. וכבר כתבתי כן בחידושי **ל"ט מלאכות** במלאכת קוצר, דאין שום טעם לחלק דיוחשב תלישת שער וצפורן דעבד קוצר טפי מבן חורין (ראה שבת פד:), עיין שם בארוכה.

וגוף תמימה הגאון רבי עקיבא איגר ז"ל שם, דמנא לן דצפורן בהמה חשוב מחובר, הא בהמה לא חשיבא קרקע, לא קשיא מידי. דהא המדלדל עובר במעי בהמה בשבת מייחב משום עוקר דבר מגידולו, כמבואר בשבת (קז:). והרי דבהמה חשיבא קרקע.

ואפילו לדיעות (ראה תוספות עבודה זרה כו. ד"ה סבר; תוספות י"ד שבת שם ד"ה הא) דמפרשים שם דאין הכוונה למלאכת קוצר¹, רק למלאכת גזוז, ולא חשוב קוצר בכהאי גוונא, היינו משום דקצירה שבמשכן היתה בקרקע ממש (ראה שבת מט: וברש"י ד"ה הם), ובעינן דומיא דמשכן (ראה גמרא שם), ולגבי קרקע ממש לא חשיב בעלי חיים קרקע. ומה שאין כן בשחיטה דכתיב בקרא 'מאכלת' (ראה חולין טז:), דהוא דבר תלוש שאינו בעלי חיים, לגבי האי תו מייחשבי שפיר בעלי חיים קרקע, ושפיר יש בו פסול מחובר.

וכמו שכתבו התוספות שבת (עג: ד"ה מפרק) ובסוכה (יא: ד"ה גידולי) לחלק בין הא דמצנינו בכמה דוכתי (ראה סוכה שם; עירובין כז:). דבעלי חיים מיקרי גידולי קרקע, ובכמה דוכתי (ראה קידושין יז:; בבא מציעא פט:). מצנינו להיפוך, עיין שם דכתבו, דלגבי גידולי קרקע ממש לא חשיב גידולי קרקע, ולגבי תלוש ממש חשוב גידולי קרקע, עיין שם היטב, ואם כן הכי נמי דכוותה, וזה פשוט.

מא: פרסד רמונים שם פרק יב ד"ה מים), ומוזיגת יין במים - סוד מיתוק הדין בחסד (ראה טעמי המצות פרשת עקב ענין ברכת המזון ד"ה בסוף).

ולכן סוכה שעניינה גם כן למיתוק הדין אחרי ימי הדין, נאמר עליה בסוכה (כח:). במשנה, משל לעבד שבא למזוג כוס לרבו כו'. כי ענין הסוכה - מוזיגת יין במים², אשר יין מספרו ע', ומים מספרו צ', הרי ע"ץ (ראה ציצים ופרחים להר"י עמדין ערך עץ). וזהו שאמרו במדרש רבה בפרשתנו (מח:), כי בשכר שאמרו אברהם 'והשענו תחת העץ', זכו ישראל למצות סוכה.

ועל כן גם כן בביטול איסור, דכל ענין איסור שורשו בבחינת הדין והצמצום (ראה פרסד רמונים שער כג פרק א ד"ה אסר), ולכן ביטולו גם כן חד בתרי - כענין המזיגה הנ"ל.

וגם לרבא דמוזיגתו על חד תלת, מודה בין השרוני - דרפוי - דמוזיגתו על חד תרי, כמשנה נדה (ט:), וכמזוג - שני חלקים מים ואחד יין מן היין השרוני, עיין שבת (עז:). ועל כן גם כן בביטול איסור - חד בתרי, דאחר שנתערב האיסור, הרי על כל פנים נתרפה ונקלש ענין האיסור, דאפילו לא יובטל, מכל מקום הא אינו עוד וודאי איסור כמו שהיה תחלה, רק הוא ספק איסור, דאפילו בחד בחד אינו עוד וודאי, רק ספק (ראה פרי מגדים או"ח פתיחה לסימן תמב ד"ה ואם), ועל כן כיון דבלאו הכי הוא רק ספק הוי ליה כמו יין השרוני דרפוי, ומודה גם רבא דמוזיגתו על חד תרי, ולכן גם לרבא יש ביטול איסור בחד בתרי.

ומוזיגת רבא עצמו - על חד תלת גם כן עניינה בבחינת מיתוק הגבורה בחסד. והיינו דרמוז ענין מיתוק הגבורה בגבורה עצמה, כי גבורה מספר שלש פעמים חס"ד (ראה באר מים חיים פרשת תולדות ד"ה עוז), כל חמרא דלא דרי על חד תלת מיא - לאו חמרא הוא (שבת שם), כי בכך מוזיגתו בשלש פעמים מים כמוהו, ולכן 'גבורה' מספר שלש פעמים 'חסד', כי בכך מוזיגתו ומיתוקה, ורמוז מיתוקה בה בעצמה, וד"ק היטיב מאוד.

חפץ חס וחלילה לפרש הדינים, כי אם שישארו בתוקפם ובגבורתם כאשר היו, וזאת נודע, כי המזיגה הוא עירוב מים ביין להמתיק את חריפתו שיהיה ראוי לשתייה, וזהו ענין המשל לעבד שבא למזוג כוס לרבו, היינו לבטל חריפתו, והאדון שפך המים האלה, וזהו ושפך לו קיתון של מים על פניו, רצה לומר שאינו רוצה בהמזיגה.

(א) דחומרא דרבנן הוא, דלא לחלף בעבד השוחט בצפרנו, דודאי הוי קרקע (ראה ש"ך שם), פתחי תשובה שם.

(ב) וסיים (רבי עקיבא איגר), על כל פנים, לא ידעתי ראייה ברורה לזה לפסול השחיטה בציפורן של בהמה, עיין שם, שם.

(ג) ומבואר דעת רש"י שם, ראה קרן אורה, וכן דעת אור זרוע ח"ב סיני נו ד"ה וכל.

בית האוצר

מערכת ב כלל יח

והשענו תחת העץ (יח:ד).

עץ וסוכה רומזים על מיתוק דין בחסד • ענין מוזיגת יין על חד תרי • ענין ביטול איסורין חד בתרי

אמרו במדרש רבה בפרשתנו (מח:), כי בשכר שאמרו אברהם 'והשענו תחת העץ', זכו ישראל למצות סוכה.

והנה נודע בכתבי האר"י ז"ל, עיין עץ החיים שער אונאה (שער לג פרק א) בתחלתו, ועוד במקומות רבות (ראה שער המצות פרשת לך לך דרוש ראשון; טעמי המצות שם ד"ה דע כי במצות; מבוא שערים שער ו דרוש יג ד"ה ולכן), כי חמשה חסדים דחסד גבורה תפארת נצח הוד דזעיר - הם שנים העליונים מכוסים ושנים התחתונים מגולים, וחסד דתפארת - דהוא העיקרי - שליש העליון מכוסה ושני שלישים התחתונים מגולים.

וזה דרך אפשר כענין ביטול ברוב, לסברא דבעינן כפל דייקא³, כי חסד מכוסה הוא גם כן קצת דין, כי כל דין הוא גם כן חסד באמת [כי גם העונש הוא לזכך (ראה ברכות ה:; ספר העקרים מאמר ד פרק יג ד"ה והסבה) ולעורר לתשובה (ראה סנהדרין קא:; מנחות ג:)] ולהטיב באחרית (ראה מהרש"א ברכות שם ד"ה ג') - וכנודע, ואך שהוא חסד מכוסה ונעלם בלבוש דין, ועל כן חסד מכוסה הוא גם כן קצת דין, ועל כן בהיות שני שלישים מגולים ושליש מכוסה, הרי זה כפל המגולים - לסוד מיתוק הדין שבשליש המכוסה להכריעו לטובה, והוא כענין ביטול רוב והכרעתו בחד בתרי וכנ"ל.

ועיין תוספות סנהדרין (יד: ד"ה אל), דסתם מוזיגת יין במים הוא על חד תרי, מלבד מוזגא דרבא דהיה על חד תלת, עיין שם. וענין מוזיגת יין על חד תרי במים, היא גם כן מתאמת בענין ביטול איסור ברוב חד בתרי דייקא, וכנודע **בחכמת האמת** (פרסד רמונים שער כג פרק י ד"ה יין; טעמי המצות פרשת עקב ד"ה ברכת שהחיינו) דיין הוא דין, ומים חסד (זוה"ק שמיני

(א) **בבית האוצר** מערכת ב כלל יח אות ו ד"ה ועיין, הביא: "...ספק נסנתפקו בו האחרונים (פרי חדש יו"ד סימן ט"ז ס"ק ד; מגן אברהם סימן תנה ס"ק טו) בענין ביטול, אי בעינן חד בתרי דוקא, היינו שיהיה במבטל כפילות הבטל, או אפילו במשהו יותר ד", והאריך שם.

(ב) ראה **קול אליהו** להגר"א ז"ל פרשת אמור אות פה: "ויש לדקדק, מדוע לא אמר כפשוטו, משל לעבד שבא ליתן כוס לרבו ושפך אותו על פניו. אכן יבאר עם מה שנודע, כי ראש השנה יום הכיפורים המה ימי הדין, ואחריהם ימי החג במצות לקחת הלולב וישיבת הסוכה, והימים האלה המה ימי רחמים להמתיק הדינים על ידי המצות המקיפות אותנו ואשר אנחנו ממלאים ידינו ברכה בימים ההם. אמנם ברדת גשמים המכריחים אותנו לבטל מצות הסוכה, הנה זה עד משחק נאמן כי הוא יתברך איננו

ויכתב בספר זכרון ליראי ה' ולחושבי שמו

הננו בזה להעלות נר זכרון להאי גברא רבה, נאון וחסיד, גן וגבר לנאונים וקדושים מוסדי דור ודור זי"ע, הקדיש ימי חייו להעלות את זכרם הטהור עלי ספר, איש האשכולות, מגיד נפלא ונאם בחסד עליון, חכם וסופר, אשר היה מעיין בלתי נדלה לתולדותיהם של צדיקים ומעשיהם טובים

הגאון החסיד המפ"ר רבי שמעון הירשלאר ז"ל

אשר שח"ח בשכ"ח פרשת לך לך - ח"י חשון תשפ"ו לפ"ק

הוא הגבר אשר מאז קרבו אל מלאכת הקודש, חיזק ועידד, וזיר והמריץ אותנו למלאכת שמים, היה ניצב עלינו כמלאך המכה ואומר, גרל, ועמד לימיני בכל עת בעצה ובמעש, אוצר ידיעותיו ורוחב בינתו תמיד היו לנו לעינים

זכות רבינו זי"ע יגן עליו ותהא נשמתו צרורה בצרור החיים

על כוס מלא נותנין לו נחלה בלי מצרים. ולא מצינו לפי ידיעתנו העניה עניין 'נחלה בלי מצרים' בש"ס רק באלו שני הדברים - בשבת ובכוס של ברכה, וזה יורה בביאור על היות עניינם אחד - בחינת המלכות, וכדברי חכמי האמת.

ים כנרת הנבחר שְׁפִימִים ושבת הנבחר שְׁפִימִים - בחינת מלכות

ודע עוד, כי על אומרם ז"ל בברכות הנ"ל - דכל המברך על כוס מלא נותנין לו נחלה בלי מצרים, הביאו שם ראיה מקרא, דכתיב (דברים לג, כג) 'ומלא ברכת ד' ים ודרום ירשה'. ומקרא זה הכוונה גם כן על בחינת המלכות הנקראת 'ים', כמו שכתבנו כבר במאמר הקודם.²

ועיין פרקי רבי אליעזר (פרק יח), וז"ל: שבעה ימים ברא הקדוש ברוך הוא, ומכולם לא בחר אלא ים כנרת, והנחילו לשבת נפתלי, שנאמר (דברים שם) 'נפתלי שבע רצון ומלא ברכת ד' ים ודרום ירשה', עכ"ל. הרי דיי"ם דכתיב במקרא זה הכוונה אים כנרת, והוא הים הנבחר משבעה ימים, כמו שהשבת הוא היום הנבחר משבעה ימי השבוע, ועניין שניהם בחינת המלכות (ראה זוה"ק בהעלותך קנ; שם ח"א רס:). המדה השביעית מן המדות (ראה זוה"ק משפטים ד; שם קה:).

אוצרות יוסף מאמר לבנה פיסקא מ;
מאמר דוד פיסקא מח; נ; קלב-קלג

המלכות נקראת 'ים', וזה סוד הכתוב (קהלת ז, א) 'כל הנחלים הולכים אל הים', כי ספירת המלכות הוא הספירה האחרונה מן הספירות (עיין זוה"ק ויקרא רע"ב יז; שערי אורה שם דף טז, וכולם משפיעים בה, וזהו 'כל הנחלים הולכים אל הים', וראה עוד שם פיסקא קמ-קמא).

רשימות (ראה פרי עץ חיים שער השבת פרק ח בהגהה; שלי"ה פרשת כי תשא אות ו) כי האתון באלף ביי"ת אשר לפני אתון 'שבת' הם אתון 'ראש', הכיצד - לפני ש' הוא ר', ולפני ב' א', ולפני ת' ש', הרי אתון 'ראש'.

ענין שבת כענין כוס של ברכה - מצד המלכות

והנה נודע בחכמה (ראה זוה"ק ויחי רלג; שם רנ.) כי המלכות נקראת 'כוס של ברכה', כי היא בחינת הכוס - כלי הקיבול של הברכה (ראה שערי צדק דף ט. ד"ה כוס), כי היא הספירה האחרונה המקבלת שפע כל הספירות כולם (ראה זוה"ק בהעלותך קנ; שערי אורה שער א דף ו:), וממנה הברכה והשפע יוצא הלאה אל הנבראים כולם (ראה זוה"ק שם; שערי אורה שם דף יב). והיא סוד השבת, שאמרו עליו **בוזר** (יתרו פח). דכל ברכאין דלעילא ותתא ביומא שביעאה תליין, כי שבת הוא בחינת המלכות.

ועל כן תראה, כי כמו שאמרו ז"ל בשבת (ק"ה), כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, כן בכוס של ברכה אמרו ז"ל בברכות (נא), כל המברך

והיא מדת הנהגתו יתברך, כנודע **בחכמת האמת** (ראה שפע של שער ו פרק א ד"ה כענין; שלי"ה תולדות אדם אות רכט).

(ב) ראה **אוצרות יוסף** מאמר לבנה פיסקא קלט: "דנודע בחכמה (עיין זוה"ק בהעלותך קנ; שערי אורה שער א, ווארשא תרמג דף ו) דספירת

שבת כנגד ספירת 'מלכות'

הנה שבעה ימי השבוע הם לעומת השבע מדות - חסד גבורה תפארת נצח הוד יסוד מלכות, היינו יום א' בחסד, יום ב' בגבורה כו' כנודע (ראה זוה"ק יתרו לב; תיקון' תיקון סט קו; פרס רמונים שער כג פרק י ערך 'מים'), עד שנמצא יום השבת בחינת המלכות (ראה זוה"ק פקודי רנה; שם צו רע"מ כט:).

ועיין שבת (ק"ט), רבי ינאי מיעטף וקאי אפניא דמעלי שבתא, ואמר בואו ונצא לקראת שבת המלכה, עכ"ל הגמרא. הרי שתיאר את השבת בשם 'מלכה', וזה מפאת היות השבת בבחינת המלכות שלמעלה (ראה זוה"ק עקב רע"מ רעב:).³

שבת שהיא לעומת המלכות

לכן מתייחס לה בחינת 'ראש'

והנה נודע במקובלים (ראה תיקון' תיקון יח לב; שערי אורה שער א, ווארשא תרמ"ג דף ז:) כי יתייחס אל המלכות תואר 'ראש'. והנה בהיות יום השבת לעומת המלכות, לכן יתייחס לו בחינת הראש, וכמו שאמרו **דורשי**

(א) וראה **בית האוצר** מערכת ב כלל ב ד"ה ובכתבי: "ועיין שבת (ק"ט). 'בואו ונצא לקראת שבת המלכה כו', בואי כלה כו'. שבת יום השביעי בחינת מלכות - 'ששמו במלכותך שומרי שבת' (תפלה שמונה עשרה לשבת), וזהו שנקראת 'מלכה'. וכן 'כלה' כי 'כלה' כינוי ספירת המלכות (ראה זוה"ק ויקרא ד; פרס רמונים שער כג פרק יא ערך 'כל'),

תגלית נדירה

תשובה רבינו בצידוף חברי הבית דין
בקראקא אודות היתר מאה רבנים

שביקש מאת הרב ר' פינחס שלא יתן שום כתב לא ביד הרב ר' שלמה הנ"ל ולא ביד הבעל ר' נתן אהרן הנ"ל, וכן עשה ולא נתן לו כתב סירוב. וכל זה הגיד לפני ולפני הביד"צ שעמי הרב ר' שלמה הנ"ל בתורת עדות.

רבינו מתאר את המאמצים שנקט להכריח את האשה לעמוד לדין:

"ובבוא ר' נתן אהרן הנ"ל לפנינו, כתבנו להאשה הנ"ל שתעמוד עם בעלה לדין תורה, או לפנינו או בבי"ד חשוב הסמוך להוסאטין - היינו לפני הרב הגאון האבד"ק בראדי ובית דינו, וכן כתבנו לה מכתב שני ושלישי ושהינו כמה זמן בין מכתב למכתב, כי מעת המכתב הראשון כבר הוא קרוב לשנה ומן המכתב השלישי ג"כ כבר עברו כמה חדשים, ותשובותיה על מכתבנו היו דברים של מה בכך, ובעיקר הדבר נתנה כתף סוררת ולא רצתה לעמוד עם בעלה לדין תורה לפנינו ולא לפני בי"ד אחר חשוב וסמוך. ואילו היתה כותבת שאין רצונה לעמוד לדין תורה בבראדי רק בבי"ד אחר, הנה לא אלמן ישראל חלילה והיינו מטילים עליה ועל בעלה לעמוד בבי"ד אחר חשוב, כמו הביד"צ דק"ק לבוב וכדומה, שיצא הדין לאמיתו בלי נשיאות פנים, אבל היא לא כתבה כלל שרצונה לעמוד לדין תורה בפני שום בי"ד, ורק השיבה דברים של מה בכך, ועד כמה ליעגן האי גברא".

ומסיים רבינו:

"ובהיות האיש הנ"ל מקאלוואריא אשר הוא בגליל קראקא, והוא רחמנות גדולה עליו שיושב בלא אשה זה כמה שנים, ועל כן מצאתי חובה עלי להודק לו, להצילו מאיסור עמידה בלא אשה הגורם להרהורי עבירה תדיר ר"ל, וגם עדיין לא קיים פריה ורביה, ולכן הנני להתיר לו לישא אשה אחרת בהסכמת מאה רבנים מג' ארצות, ובתנאי קודם למעשה שלא יהיה הדבר נגד חוקי המדינה חלילה, ואך אחרי אשר ישיג רשיון על זה מאת הגעריכט (= בית המשפט) עפ"י חוקי המדינה, אזי מצד דת ותורתו הקדושה אין איסור בדבר".

עתה משנפסקה הלכה, עובר רבינו לפרוש כשמלה את טעמי הפסק, ופותח בזה"ל: "ועתה באתי לברר ההיתר על פי הלכה". טעמי ונימוקי רבינו משתרעים על פני 21 עמודים שלמים, והינם מלאים מזן אל זן בראיות ממרחבי הש"ס והפוסקים כדרכו בקודש, ובסוף הדברים חותם רבינו על הפסק כשאליו מצטרפים כאמור חברי בית דינו שבקראקא.

ימים מקדם

פניני זכרונות וצינון דרך בחיי רבינו ז"ל

הגיעה לדינו תשובה נדירה מרבינו ז"ע שעדיין לא נדפסה מעולם בספריו, אותה כתב **ביום ב' חיי שרה - כ"ב חשוון תער"ב לפ"ק**, כשאליו מצטרפים חברי בית דינו שבקראקא, ובו מתירים להשואל לישא אשה על אשתו בתנאי שיסכימו על זה מאה רבנים כדת וכדין.

בתחילת התשובה מגולל רבינו בארוכה פרטי פרשייה עגומה זו ואת כל התלאה שמצאתו להשואל בפורטורט רב, וז"ל:

"הנה בא לפני איש אחד מעיר קאלוואריא, שמו ר' נתן אהרן נ"י בן ר' אלטר חיים הלוי **אקערהאלט** נ"י, בקובלנא רבא, דבר אשר אשתו מרת גיטל בת הרב ר' יחזקאל **פרענקל** נ"י אבד"ק הוסאטין (ויש שם בק"ק הוסאטין הנ"ל שני רבנים: האחד הרב ר' יחזקאל הנ"ל, והשני הרב ר' פינחס **האראוויטץ** נ"י) נפרדה מאתו זה כד' שנים ושבה אל בית אביה להוסאטין, ובתחלת פרידתה כבר נתרצית להתגרש והתפשרו עצמם על בוררים בענייני ממון, והסכימה על פסק הבוררים, וקיים הבעל את אשר הטילו עליו ושלח לה הגט, וחזרה בה ולא רצתה לקבלו, כאשר יעידו על זה כל הכתבים אשר לפני מאת הבוררים **והרב דק"ק קאלוואריא** וכן מכתבי אביה עצמם, כי כבר היתה נכונה לקבל הגט כפי ההתפשרות שביניהם וחזרה בה אח"כ, והבוררים נתנו כתב ביחוד ביד הבעל לראיה כי הוא מילא אחרי הפסק שלהם וקיים את כל אשר הטילו עליו והיה בהסכמתה, ואך היא נסוגה אחור אח"כ וחזרה בה.

והנה נסע האב"ד הנ"ל בעצמו אח"ז להוסאטין, ולקח עמו את כבוד הרב ר' שלמה **בלייך** נ"י רב ומו"צ דק"ק יענדערנחוב וכעת הוא אב"ד דקהל יראים בק"ק מעריש אוסטראה, ובבואם לשם הלכו אל הרב ר' פינחס נ"י הנ"ל הרב השני דשם שישלח אחרי האשה שתבא ותעמוד עמו לדין תורה, והיה זה ביום ב' בבקר, ושלח הרב הנ"ל את השמש אחריה ולא באה, ואך בערב באה היא ואחותה ואחיה ר' דוד נ"י וגיסה והתחילו להתקוטט ולא הי' שותם גמר, ואך בדרך שיחה אמר אחיה ר' דוד שאם יתן לה בעלה חמשה אלפים כותים אזי יוכל הדבר לבא לידי גמר שתקבל גט פטורין, ולמחרת שלח הרב ר' פינחס עוד הפעם אחריה ולא באה, וביקש ר' נתן אהרן הנ"ל מאת הרב ר' פינחס שיתן בידו כתב סירוב, ובתוך הדברים בא שליח מאת אחיה ר' דוד נ"י הנ"ל עם וויזיטקארטע (= כרטיס ביקור) ממנו להרב ר' פינחס נ"י, ואת אשר היה כתוב בוויזיטקארטע לא ידעו, ורק בסוף הוויזיטקארטע ראו

ההרה המלט פון תספה (יט, יז).

קריאת 'אבות' ו'הרים'

~ בית האוצר מערכת א כלל ב ~

והשיב, מפני מה אתם מכניסין ראשי בין שני הרים גדולים כו'.

ועיין עוד ירושלמי קידושין (פ"ג ה"ט), דקורא שם גם לרבי אלעזר בשם 'הרי עולם'. עיין שם דאמר, לא כבר קשיתה הרי עולם, לא כבר קשיתה רבי אלעזר כו' (לא כבר הקשה קושיא המבוארת בירושלמי שם מי שהוא הרי עולם, ומפרש והולך מי הוא, ואמר, לא כבר קשיתה רבי אלעזר כו').

תואר 'הרים גדולים' ענינו כתואר 'בית דין הגדול'

ויש לומר, דתואר 'הרים גדולים' ו'הרי עולם' דגמרא יבמות וירושלמי קידושין וזויר הנ"ל, עניינו על פי דברי הפסיקתא (רבותי טו, ז), וז"ל: אין 'הרים' (שיר השירים ב, ח) אלא בתי דינים, כמה דאת אמר (שופטים יא, לו) 'ואלכה וירדתי על ההרים', עכ"ל. ועל כן חכמים הגדולים שבדור, דהם עיקר בית דין של ישראל (ראה רמב"ם הלכות ממרים פ"א ה"א), שמהם הדין וההוראה יוצאה לכל ישראל (ראה סנהדרין פו:), לכן מתוארים בתואר 'הרים גדולים' כעין תואר 'בית דין הגדול' (סנהדרין שם; רמב"ם שם).

תואר 'הרי עולם' מצינו גם באבות

ודע, דתואר 'הרי עולם' מצינו גם כן באבות - בפסיקתא (רבותי לג, ד), 'מי את ותראי מאנוש ימות' כו' (ישעיה נא, יב), אין את בתו של אברהם, בתו של יצחק, בתו של יעקב, בתם של שלשה הררי עולם, ואת מתיירא מן בריה כו', עכ"ל.

תוארי 'אב' לתנאים

ועיין עוד בירושלמי יבמות (פ"ד ה"ב), וכי רבי טרפון אביהן של כל ישראל לא הערים, קידש שלש מאות נשים בימי רעבון, כדי להאכילם בתרומה כו'. ודכוותיה בירושלמי מגילה (פ"א ה"ב), וכי רבי טרפון אביהן של כל ישראל לא טעה בין תקיעת הקהל כו'. ובירושלמי נדרים (פ"ה ה"ו), שמונים זוג תלמידים היו להלל הזקן כו', קטן שבהן רבן יוחנן בן זכאי. פעם אחת חלה, נכנסו תלמידיו לבקרו, עמד רבן יוחנן בן זכאי בחצר. אמר להם, היכן הוא הקטן שבכם שהוא אב לחכמה ואב לדורות כו'.

איסור אין קורין אלא לשלשה - דוקא 'אב' סתם

וצריך לחלק בין שם 'אביהן' של כל ישראל ו'אב לדורות' - לשם 'אבות' סתם, דאף על גב דשם 'אבות' סתם דאבות - הכוונה נמי דהם אבות לדורות של ישראל, עם כל זה כיון שהוא שם 'אבות' סתם, אין קורין בו רק לאבות, מה שאין כן בשם 'אביהן' של ישראל ושם 'אב לדורות' שפיר מותר לקרוא גם לאדם אחר.

האיסור רק כשיהיה נקרא תמיד בשם 'אב'

ועוד יש לומר, והוא העיקר, דרך לכנות לאיש בשם 'אב' של ישראל או 'אב לדורות' סתם ולקרותו כך תמיד - מבלתי הזכיר שמו, רק שזה התואר 'אב' של ישראל כו' ירמוז מי הוא, דבר זה הוא דאסור. דרך האבות אברהם יצחק ויעקב, הוא דקרינן להו 'אבות' סתם - ויודעין מן השם 'אבות' דהכוונה על אברהם יצחק ויעקב, מה שאין כן היכא דמזכירין לאדם, ומוסיפין לו תואר 'אב ישראל' ו'אב לדורות' לגדולתו, כי הך דרבי טרפון ודרבן יוחנן בן זכאי, או כי הך דעדיות, דמדבר משמאי והלל וקרי להו 'אבות' העולם', דבר זה שרי שפיר. ורק לתת לאדם שם 'אב ישראל' סתם, שיהיה נקרא תמיד בשם זה, ושם זה ירמוז עליו - מבלתי הצטרף להזכיר שמו, דבר זה הוא דאסור, וזה פשוט ועיקר.

נקראים סתם 'הרים' - דאבות אדם מכונים 'הרים'

ועיין עוד סנהדרין (פ"א), 'אל ההרים לא אכלי' (יחזקאל יח, ו), שלא אכל בזכות אבותיו. הרי דאבות של האדם מכונים 'הרים'. ועל כן אברהם יצחק ויעקב דהם אבות דכלל ישראל, לכן נקראים בשם 'הרים' סתם, ודו"ק ונכון בסיעתא דשמיא.

'הרים' - מלשון הורים והוראה ומלשון הריון

ועיין עוד בבראשית רבה ריש ויצא (סח, ב), ותמצא שם מבואר הטעם מדוע אבות האדם מכונים 'הרים', וז"ל שם: 'אשא עיני אל ההרים' (תהלים קכא, א) - 'למלפני ולמעבדני'. ובילקוט שם (פרשת ויצא רמז קיז ד"ה רבי שמואל) מפורש יותר: 'אל ההרים' - אל מלשון 'הורים', והיינו, דאבות נקראים 'הרים' ומלמדים לבן, וגם מלשון 'הריון', היינו שמעברים ומולידים אותו, וזהו 'למלפני ולמעבדני'.

ב"ש וב"ה מכונים בתואר 'הרים' כמו האבות

והנה ביבמות (טו:) איתא, שאלו את רבי יהושע, צרת הבת מהו כו'. אמר להם, מפני מה אתם מכניסין ראשי בין שני הרים גדולים, בין שתי מחלוקות גדולות, בין בית שמאי ובין בית הלל כו'. הרי דבית שמאי ובית הלל מתוארים בתואר 'הרים' אשר לאבות, כמו שנתארו שמאי והלל בתואר 'אבות' אשר לאבות.

דוד המלך נקרא 'הר' - שהיה

ראש לשלשת אבות

ואולם מצינו תואר 'הר' גם בזולת האבות, והוא בסנהדרין (קז:), 'איך תאמרו לנפשי נודי הרכם צפור' (תהלים יא, א), אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם, מחול לי על אותו עון, שלא יאמרו, הר שבכם - צפור נדדתו. ואולם יש לומר, דשייך לדוד תואר אשר לאבות, לפי מדרגתו שהבטיח לו הקדוש ברוך הוא להיות ראש לשלשת אבות, עיין מועד קטן (טו:), 'ראש השלישי' (שמואל ב כג, ח) - תהא ראש לשלשת אבות.

'הר הגדול' - משיח שהוא גדול מהאבות

ועיין עוד תנחומא פרשת תולדות (סימן יד), 'מי אתה הר הגדול' וגו' (זכריה ד, ז) - זה משיח בן דוד שהוא גדול מן האבות כו'. והיינו דהאבות נקראים 'הרים' סתם, ומשיח שגדול מן האבות, נקרא משום זה 'הר הגדול'.

גדולי עולם נוספים שנקראו בתואר 'הרים'

ואולם, הנה מצינו עוד תואר 'הרים' - לרבי יוחנן וריש לקיש, בירושלמי נזיר (פ"ו ה"א), רבי אמר לחברייא, הו ידעין דאיתפלגין רבי יוחנן וריש לקיש - אבר מן החי שחלקו ואכלו (שנחלקו בדין אבר מן החי שחלקו כו') כו'. אמרון ליה, את מה אמר (אתה מה דעתך, כרבי יוחנן או כריש לקיש). אמר להון, אנא אמרי לכון הך עולם פליגין, ואתון אמרון אכן (אני אומר לכם הרי עולם חלוקין בזה, ואתם אומרים כן - שאכריע אני כאחד מהם) כו'. והרי זה דוגמת הך דיבמות ממש, ששאלו מרבי יהושע שיכריע במחלוקת בית שמאי ובית הלל,

בברכות (טז:), אין קורין 'אבות' אלא לשלשה.

וצריך עיון קצת ממסכת עדיות (פ"א מ"ד), ולמה מזכירין את דברי שמאי והלל לבטלן, ללמד לדורות הבאים שלא יהיה אדם עומד על דבריו, שהרי אבות העולם לא עמדו על דבריהם, עכ"ל המשנה. ומדוע קרי להו 'אבות העולם', הרי אין קורין אבות אלא לשלשה. וכמדומה שעמד בזה החיד"א ז"ל באחד הספרים שלו, ואיני זוכר עתה מקומו איה"א.

שמאי והלל הם שרשי הנשמות

בחנית אברהם ויצחק

ולפי מה שכתבו המקובלים (ראה זוה"ק פנחס רע"מ רמח"ש; שער הגלגולים הקדמה לד"ה והנה), דשמאי והלל היו שרשי הנשמות, שמאי מצד הדין והלל מצד החסד, ובשם המגלה עמוקות (פרשת ואתחנן אופן עד ד"ה והנה) ראיתי מובא על המדרש (ב"ר ח, ז), 'נעשה אדם' (לעיל א, כו) - בנפשותיהן של צדיקים נמלך, וכתב המגלה עמוקות רמז, שכן 'נעשה' - ראשי תיבות נ'מלך ע'ים ש'מאי ה'לל, דהם שרשי הנפשות וכו"ל. ואם כן היו בחנית אברהם ויצחק (ראה זוהר שם), דהם גם כן אלו השרשים וכוונדע (שער הגלגולים הקדמה יא ד"ה עוד), ועל כן שפיר יתכן בהם שם 'אבות'.

ואולם עדן לא הונח, דסוף סוף הרי אמרו ז"ל, אין קורין אבות אלא לשלשה, ולא הוציאו שמאי והלל מן הכלל, וצריך עיון קצת.

האבות נקראו בתואר 'הרים' - מקורות

ודע, דמצינו עוד לשמאי והלל תואר אשר לאבות. והוא במה שאמרו בראש השנה (יא:), 'קול דודי מדלג על ההרים' (שיר השירים ב, ח) - בזכות אבות, 'מקפץ על הגבעות' (שם) - בזכות אמהות. הרי דאבות נקראים 'הרים'.

וכן דריש שם עוד אקרא ד'שמעו הרים את ריב ד' וגו' (מכה ו, ב), עיין שם. ועיין עוד **ילקוט** ישעיה (רמז תעז ד"ה כי ההרים) על הכתוב (ישעיה נד, י) 'כי ההרים ימושו והגבעות תמוטנה וחסדי מאתך לא ימוש' וגו', אם ראית זכות אבות שפ'טתה וזכות אמהות שנתמוטטה, לך הדבק בגמילות חסדים, הדא הוא דכתיב 'כי ההרים ימושו' - אלו האבות כו'. ועיין עוד שמות רבה (כח, ב), 'ויקרא אליו ד' מן ההר לאמורי' (שמות יט, ג) - בזכות ההר, ואין 'ההר' אלא אבות, שנאמר 'שמעו הרים את ריב ד'.'

ועיין עוד בתרגום ירושלמי דברים (פרשת וזאת הברכה לג, טו) 'ומראש הררי קדם וממגד גבעות עולם', דתירגם וז"ל: בזכות אבהתא צדיקא דמתילין לטוריא - אברהם יצחק ויעקב, ובזכות ארבעתי אמהתא דמתילין לגלמתא כו', עכ"ל. וכן הוא שם בתרגום **יונתן**. וכן הוא שם בספרי (פיסקא יב ד"ה וממגד גבעות), וז"ל: מלמד שאבות ואמהות קרוים 'הרים' ו'גבעות', שנאמר (שיר השירים ד, ו) 'אלך לי אל הר המור ואל גבעת הלבונה', עכ"ל. ועיין עוד בראשית רבה (ג, יא), 'ההרה המלט פן תספה', בזכות אברהם שנקרא 'הר', שנאמר 'מדלג על ההרים' כו'. וכן הוא בפסיקתא (רבותי ג, ג).

(א) ראה פתח עינים עדיות שם; מדבר קדמות מערכת א אות ב; הגדה של פסח פה אחד פיסקא מתחילה, ד"ה ואנא - ד"ה אחרי.

מקור דברי ספר הישר שיש מחלוקת אם שירי מצוה מעכבין בסוכה (מב), הא מדאגבהיה נפק ביה.

ענין ספר הישר לרבינו תם (סימן תו ד"ה ויש) וז"ל: ויש מקשים על הא דכל הברכות מברך עובר לעשייתן כו' (פסחים ז:), והאיכא לולב דמברכין עליו בתר דנפק ביה. ואית דמתרצי, כיון דאיכא למיעבד עדיין ניענוע, שירי מצוה מעכבין ועובר לעשייתן הוא. ולא נהירא, דהא פליגי בשירי מצוה מעכבין, עכ"ל.

ולא ידעתי אנה הפלוגתא הזאת, ובסוכה (שם) מפורש בפשיטות דאין הניענוע מעכב. ואולי כוונתו דשירי מצוה מעכבין את הפורעניות כדאיתא שם (לח.), ואין כוונתו שמעכב לקיים המצוה, אולם גם בהך דמעכבין את הפורעניות אין פלוגתא שם.

ונראה עוד, דכוונתו לפלוגתא דסוגיין (נב). אי שירים מעכבין והם שירי מצוה, וכדקרי להו להלן (קיא). שירי מצוה, עיין שם, וסבירא ליה לרבינו תם דכל שירי מצוה אי מעכבין במצוה או לא תליא בפלוגתא דסוגיין הנ"ל אי שירי דם מעכבין בקרבנות. והא דפרקי בסוכה בפשיטות 'מדאגבהיה נפק ביה', היינו משום דלהלכה קיימא לן בקרבנות (ראה רמב"ם הלכות מעשה הקרבנות פ"ט ה"ד) דשירים אין מעכבין.

ביאור הענין שסנהדרין ושכינה יהיו יחד

הנה בית המקדש יש עניין יראה, כמבואר בירושלמי מגילה (פ"ג ה"ז), דירמיה לא אמר 'נורא' (ראה ירמיה לב, יח) הואיל וחרב בית המקדש, דאין 'נורא' אלא בית המקדש, שנאמר (תהלים סח, לו) 'נורא אלקיים ממקדשיך', עיין שם.

מדוע אין דנין על ידי צירוף שלשה 'קל וחומר'

הנה בספר **שושנת העמקים** (כלל א ד"ה שאלני) כתב ששאל אותו משכיל אחד, לדעות הסוברים דהא דאין עונשין מן הדין (ראה מכות ה:) הוא מטעמא דשמא יש פירכא על הקל וחומר, ואי אפשר להעניש מספק (ראה קרבן אהרן לתורת הכהנים, מדות אהרן פ"ב ח"ג; ספר קובץ הלכות עבודה זרה פ"ו ה"ד ד"ה עיין), דאם כן איך עושין קל וחומר להקל, עיין שם היטב.

ולענ"ד יש לומר, דהך חששא דשמא יש פירכא על הקל וחומר לאו ספק שקול הוא, כי אם חשש מיעוט. והסברא נותנת כן, שהרי הספק בעצמותו - אם יש פירכא או אין פירכא - שני הצדדים שקולין בו, ואם כן כיון שהצד דשמא אין פירכא יש לו סיוע מדעת החכמים שדנין את הקל וחומר, ואין מוצאין בו כעת שום פירכא, ואלו הצד השני דשמא יש פירכא הרי מתנגד הוא מדעת חכמים הזאת, ואם כן שוב ממילא הצד דשמא אין פירכא עדיף מהצד דשמא יש פירכא, ועל כן שפיר החשש דשמא יש פירכא חשוב רק מיעוט, ואיננו ספק שקול, ועל כן שפיר עושין קל וחומר להקל.

והנה אם כנים דברינו אלה, מצאנו בהם טעם נכון ליישב דברי רש"י בסוגיין (נ: ד"ה ופרקינן), עיין שם היטב, שיוצא מפירושו חידוש גדול, שאין לנו ללמוד דין על ידי צירוף שלשה קלים וחומרים - והיינו אם נלמד דין בקל וחומר, ואחר כך נלמד דין שני בקל וחומר מדין זה, אז אין ללמוד דין שלישי בקל וחומר מדין השני, עיין שם היטב. והתוספות כאן (ד"ה בן) תמחו על זה, דמדוע לא נילף אפילו על ידי מאה, עיין שם היטב. וגוף הדבר הוא דבר מתמיה, דמדוע עמד המספר דוקא בשלשה, דקל וחומר אחד או שנים דנין, ואת השלישי אין דנין עוד.

ואולם לפי דברינו אלה, דהא דאין עונשין מן הדין מחשש דשמא יש פירכא על הקל וחומר - החשש הזה הוא רק מיעוט וכנ"ל, אם כן לפי אי שפיר יש ללמוד דין להחמיר על ידי שני קלים וחומרים. דנהי דנגד כל קל וחומר יש חשש מיעוט דשמא יש פירכא, עם כל זה תרי מיעוטי הרי מצטרפי רק לעשות ספק שקול, וחשוב מחצה על מחצה, וכמבואר בתוספות בבא בתרא (צג, ד"ה איכא), עיין שם היטב. ואם כן, הרי ספיקא דאורייתא לחומרא (ביצה ג:), ושפיר יש לדון דין על ידי צירוף שני קלים וחומרים - להחמיר על כל פנים.

מה שאין כן לדון דין על ידי צירוף שלשה קלים וחומרים, זה שפיר אי אפשר כלל אפילו להחמיר, דהא נגד שלשה קלים וחומרים שוב יש שלשה מיעוטים להיפוך. ואם כן, כיון דתרי מיעוטי מצטרפי לעשות מחצה על מחצה - וכתוספות בתרא הנ"ל, שוב שלשה מיעוטים הא הוו רובא להיפוך, שהמיעוט השלישי הניתוסף על המחצה הרי עושה רוב להיפוך. ואם כן שפיר אין לדון דין כלל על ידי צירוף שלשה קלים וחומרים, אפילו להחמיר, ושפיר כתב רש"י שאין ללמוד דין על ידי קל וחומר אשר הוא בן בנו של קל וחומר, כיון שלדין הזה ההכרח שיהיה כל השלשה קלין וחומרין אמת, ונגד זה הרי יש רוב להיפוך. ונתבאר איפוא דעת רש"י הנ"ל לנכון בעזרת השם יתברך, ובאתי בכל זה רק להעיר.

ואף שעיקרו יראה, מכל מקום היה בו גם עניין תורה - אהבה (ראה ירושלמי ברכות פ"ב ה"א), והיה בחיבור ליראה, שהיו שם הסנהדרין שבלשכת הגזית שמהם תורה יוצאה (ראה סנהדרין פו:), ובירושלמי ברכות פרק תפלת השחר (פ"ד ה"ה), 'הר המוריה' (דברי הימים ב ג, א), חד אמר - שמשם הוראה יוצאה לכל העולם, וחד אמר - שמשם יראה יוצאה לכל העולם. והיה התורה מחובר במקדש לעניין היראה, דכך צריך להיות - שלא יהיה לימוד התורה חלילה כשאר חכמות, רק להגיע ליראת שמים - 'למען תלמד ליראה' (דברים יד, כג), וגם צריך להיות עיקרו מיראה - כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת, וכל שאין כו' (אבות פ"ג מ"ט).

וזהו גם כן בסוגיין (נד:), סבור למיבנייה בעין עיטס דמידלי כו', אמרו, גמירי דסנהדרין בחלקו דיהודה ושכינה בחלקו דבנימין, ואי מדליין ליה מתפליג טובא. ולכאורה מה בכך שיתפלגו.

אך העניין כנ"ל, דאין ראוי שיהיה פילוג בין שני אלו, דשכינה הוא יראה - 'ובמוראים גדולים' (דברים ד, לד) זו גלוי שכינה (הגדה של פסח; עיין אבודרהם סדר ההגדה ד"ה צא ולמד), ומצד זה בית המקדש מקום היראה - היינו מצד גילוי השכינה ששם, וסנהדרין עניינם תורה, ואין ראוי להפליגם ולהרחיקם זה מזה, שייבאו לחשוב חלילה שהם שני עניינים שונים, ושהתורה עניין בפני עצמו והיראה עניין בפני עצמו, ובאמת אינו כן, דתורה בלי יראה אינה כלום.

הוכחה שסנהדרין בספירת יסוד

הנה עיינתי בקהלת יעקב (ערך 'סנהדרין'), וראיתי שכתב בשם הש"ח (תולדות אדם אות קסה) דסנהדרין הם ביסוד, עיין שם.

ויש לזה פנים בגמרא בסוגיין (נד:), גמירי דסנהדרין בחלקו דיהודה ושכינה בחלקו דבנימין כו', והוא בסוד יחוד יסוד ומלכות (עיין זוה"ק האזינו רצו:), לכן סנהדרין - יסוד, בחלקו דיהודה - מלכות (ראה שם ויצא קנד:), ושכינה - מלכות (ראה שם כי תצא רע"מ רפא:), שערי אורה שער א, ווארשא תרגם דף ת, בחלקו דבנימין - יסוד צדיק תחתון (ראה זוה"ק ויצא קנג: שם ח"א רנט).

טעם איסור שחיטת חולין בעזרה

דע דסברתינו (ראה אתון דאורייתא כלל א פסקא ב) דשחיטת חולין במקום המיוחד לשחיטת קדשים חשיב בזיון לקדשים, לכאורה יש לה סתירה מסוגיין (נה:), דקאמר דשחיטת קדשים קלים כשירה בצפון מקל וחומר, דמה קדשי קדשים שלא הוכשרו בכל הרוחות - הוכשרו בצפון, קדשים קלים שהוכשרו בכל הרוחות - אינו דין שהוכשרו בצפון, עיין שם.

ואי איתא, הא יש סברא להיפוך - לאסור, ולומר דהואיל וקדשי קדשים קדושים עדיפא מקדשים קלים, על כן הוי בזיון לקדשי קדשים אם נשחטים קדשים קלים - הפתוחים מהם - במקום המיוחד לשחיטת קדשי קדשים, וכמו שמטעם הנ"ל שחיטת חולין אסורה בעזרה המיוחדת לשחיטת כל קדשים.

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושד בעולם העליון"
(הבטחתו של רבינו ז"ע סמוך להסתלקותו, באוני חתנו הגה"צ רבי יצחק מענדל מארגנשטערן זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון והתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com